

Jordbruk

Svenska Naturskyddsföreningens
policy

Policy för ett hållbart jordbruk

Svenska Naturskyddsföreningen

– antagen av styrelsen 1999

1. Inledning

Jordbruk är nödvändigt för människors överlevnad. Dess främsta uppgift är att producera livsmedel. Andra viktiga produkter är biobränsle, industriråvaror och natur- och kulturvärden. Jordbruk har varit, är och kommer att förbli en av hörnstenarna för försörjning och utveckling i de flesta länder.

Jordbruket kan inte helt betraktas på samma sätt som andra ekonomiska verksamheter. Dels för att maten är livsviktig, dels för att jordbruket är grunden för de agrara ekosystemen och landskapsbilden. Jordbrukets utveckling är således en angelägenhet som inte endast har med ekonomiska utan också biologiska, kulturella och etiska aspekter att göra.

Utan ett hållbart jordbruk går mycket stora natur- och kulturvärden förlorade. Det handlar inte endast om ett igenvuxet och monotont landskap. Många arter är helt beroende av att marken hävdas genom jordbruk och boskapsskötsel. Hävden kan därmed ses som en ekotjänst som jordbruket tillhandahåller

och som gynnar hela samhället. Detta motiverar att man bör tillämpa någon form av landskapsplanering i frågor som rör jordbruket och dess utveckling.

För att inte riskera att jordbruksdriften ger skadliga effekter är det mycket viktigt att tillämpa såväl försiktighetsprincipen som utbytesregeln.

Eftersom jordbruket är av så fundamental betydelse för samhället och naturens funktioner, måste jordbrukarna ges sådana ekonomiska och andra förutsättningar att de kan planera på ett långsiktigt och effektivt sätt. Naturen är ombytlig och skapar osäkerhet för jordbrukarna, därför bör samhällets regelsystem ha en viss långsiktighet.

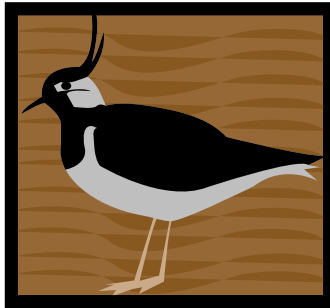
Svenska Naturskyddsföreningens policy för ett hållbart jordbruk gäller inte enbart för yrkesjordbruket utan kan även tillämpas på hobbyodling. Denna mycket specialiserade odling är idag på samma sätt som jordbruket beroende av insatsmedel utifrån. Produktionsformen är inte hållbar utan måste förändras till att ta sin utgångspunkt i lokala förutsättningar.

2. Avigsidor med dagens jordbruk

Genom århundraden av kontinuerlig hävd har lantbruket skapat traditioner, kulturvärden och ett rikt odlingslandskap med hög biologisk mångfald.

I Sverige finns 70 procent av de rödlistade, det vill säga hotade, sällsynta eller hänsynskrävande kärlväxterna i odlingslandskapet. Av det totala antalet kärlväxter och djur i Sverige är hälften knutna till odlingslandskapet. Motsvarande siffra för fåglar är en femtedel. Allt detta måste värnas.

I de flesta länder har utvecklingen av det moderna jordbruket ofta skett på bekostnad av odlingslandskapet. I Sverige har en fjärdedel av åkermarken förlorats sedan andra världskriget. Ängar har vuxit igen och skogsbrynet har krupt allt närmare åkern. Det pågår fortfarande en successiv utarmning av den biologiska mångfalden i det svenska jordbrukslandskapet. Inte bara rödlistade arter försvinner utan även många av våra vanligaste fåglar minskar. Dessa arter är många gånger bra indikatorer på miljötillståndet i odlingslandskapet. Under den senaste tioårsperioden har sånglärkan, sädesärlan, tofsvipan och staren minskat kraftigt. Blommor som tidigare var självklara i odlingslandskapet är borta. Blåklint och ängsklocka

på åkern är minnen blott. Slättergubbarna blir allt färre. Den negativa trenden mot minskad biologisk mångfald måste hejdas. Den biologiska mångfalden är nödvändig för ekosystemens ut hållighet men har även ett värde i sig.

Världen över har jordbruket under de senaste decennierna utvecklats mot ökad användning av kemiska bekämpnings-

medel och konstgödsel. Sorturvalet av kulturväxter minskar. Husdjursraserna blir färre. Gårdarna blir större och mer specialiserade. De lokala marknaderna ersätts ofta av global livsmedelshandel. Makten över produktionen av livsmedel koncentreras till allt färre aktörer, lokalt såväl som globalt.

Jordbruket påverkar miljön och människorna mycket. Välkända negativa miljöeffekter av jordbruk världen över är förutom artutarmningen, övergödning av vattendrag och grundvatten, erosion, föroreningar i produkter och omgivande miljö, markskador, försaltning, och så vidare. Jordbruket svarar för nästan hälften av kväveläckaget till Östersjön. Grundvattnet i Danmark, Holland och vissa delar av Skåne har ibland så höga halter av nitrat att det är hälsovådligt. Användningen av kemiska bekämpningsmedel kan skada lantarbe-

tarnas hälsa. I Syd och Öst är riskerna särskilt stora, eftersom giftigare preparat används och skyddsutrustning ofta saknas.

Dagens dominerande produktionsmetoder är inte hållbara. De har flera grundläggande systemfel som kortfattat kan beskrivas så här. Konstgödsel och tillgång på billig energi möjliggör kreaturslöst jordbruk med ensidiga växtföljder utan vall. Med spannmålsdominerade växtföljder följer kemiska bekämpningsmedel som förorenar grödor och omgivande miljö. Ensidig odling av vissa grödor och ökning av antalet kreaturslösa företag sedan 1950-talet har medfört försämrad jordstruktur och sänkt mullhalt i en del odlingsjordar. Konstgödelsanvändningen kan påverka markens mikroliv negativt, vilket försämrar växternas näringsupptag. Koncentrering av spannmålsodlingen till vissa regioner har lett till billiga fodermedel som transporteras långt. Därmed har djurhållningen i sin tur koncentrerats till andra geografiska områden och ett stort antal djur finns på liten areal. Gödselmängderna är stora i förhållande till spridningsareal, vilket leder till övergödning. Vårt jordbruk ger också ekologiska fotavtryck långt utanför Sveriges gränser. Djurgårdarna är inte enbart beroende av foderspannmål från andra delar av Sverige utan även av proteinfoder från andra världsdelar, till exempel soja. Specialiserad drift ger långväga transporter. Utvecklingen följer samma mönster mot monokultur, specialisering och ökat beroende av insatsvaror världen över.

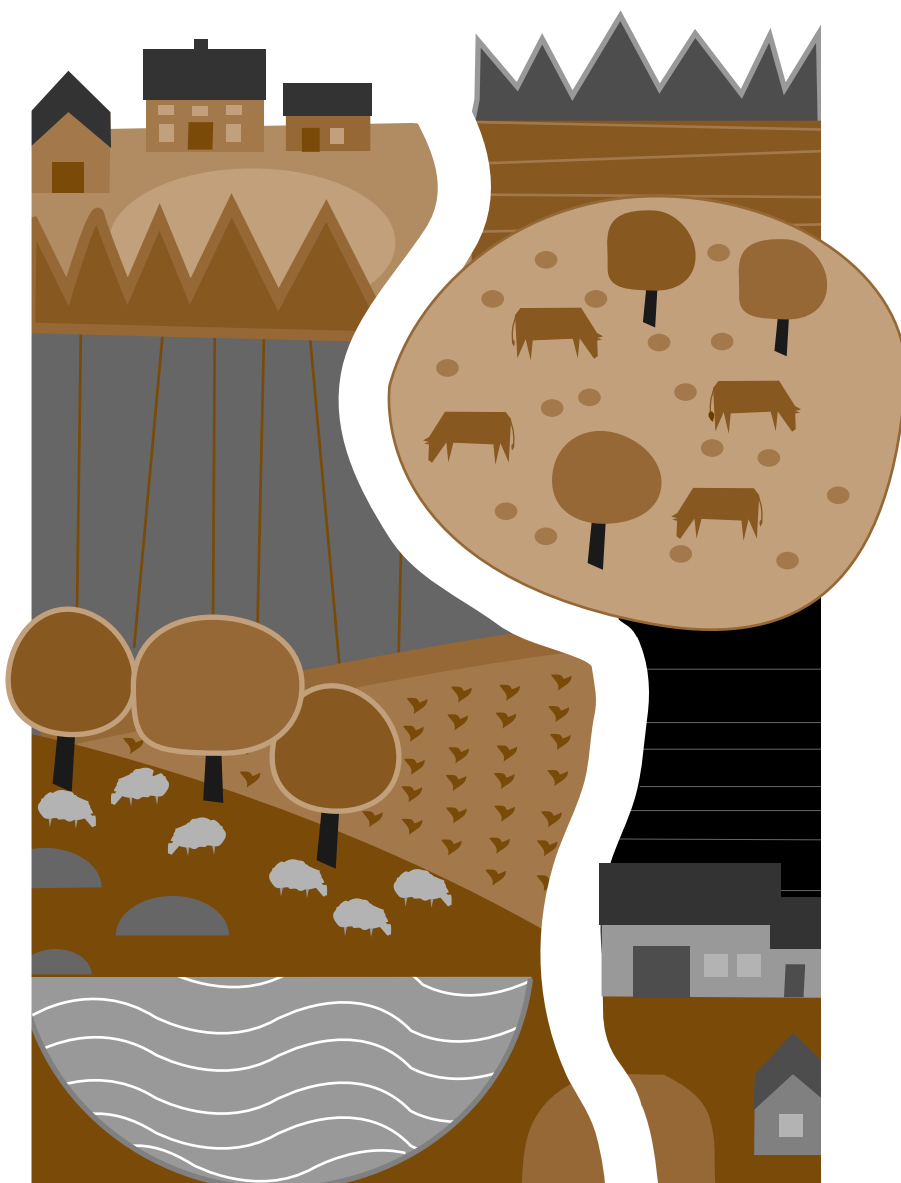
Den beskrivna strukturförändringen har även inneburit genomgripande landskapsförändringar. Åkrar har slagits samman och diken har lagts igen. Småbiotoper och vattenmiljöer har tagits bort. Därmed har den biologiska

mångfalden minskat.

Det industrialiserade jordbruket bygger på omfattande användning av billiga icke-förnybara resurser såsom fossila bränslen och brytning av koncentrerade mineralfyndigheter. Detta ger stora skördar i förhållande till den brukade ytan och insatsen av manuellt arbete. Effektiviteten är dock låg, om man mäter den skördade mängden växtnäring i förhållande till den totalt tillförda mängden (främst konstgödsel och inköpt foder).

Åtgången av fossil energi i livsmedelskedjan är hög. Växtodling i sig ger ett positivt energiutbyte medan djurhållning har låg energieffektivitet, men ger produkter av delvis annan näringskvalitet. Detta är naturligt. Det kommer alltid att kosta energi att hålla djur. Djuren kan dock tillvarata foder som vi människor inte kan tillgodogöra oss direkt. En stor del av energiåtgången i livsmedelskedjan beror av förädling, distribution och inte minst konsumenternas inköpsvanor. Detta kan göra livsmedelsproduktionens totala energibalans negativ.

Jordbruket är hårt politiskt styrt och har även formats av samhällets genomgående krav på strukturrationalisering och effektivisering. Stor betydelse har också den förda energi- och skattepolitiken haft, som bland annat gett låga priser för naturresurser och industriprodukter, men höga kostnader för arbete.

3. Hur borde jordbruket se ut?

Ett hållbart jordbruk utgår från markens produktionsförmåga. Marken är en levande resurs. Dess växtnäringsämnen, organismer och vatten tillsammans med solenergin, de använda grödorna och husdjuren sätter ramarna för den långsiktiga produktionsförmågan. SNF menar att strukturen på jordbruket måste ändras. Ett framtida jordbruk ska ha ett miljömässigt balanserat förhållande mellan växt- och djurhållning, vilket möjliggör cirkulation av växtnäringsämnen. Jordbruket måste förlita sig på lokala resurser istället för på foder och gödselmedel långväga ifrån. För att kompensera den näringsförlust som sker genom försäljning av produkter, måste också befolkningens komposterbara organiska avfall, samt urin och fekalier återföras till marken. Ingen anrikning får dock ske i marken av föroreningar som till exempel tungmetaller.

Produktion och konsumtion av livsmedel får inte ske på bekostnad av andra människor eller ekosystem. Jordbruket världen över hänger samman genom handel med både insatsmedel och produkter. Genom vår efterfrågan på varor producerade med negativa effekter på miljön, bidrar vi till miljöproblem i andra delar av världen.

Jordbruket har på vissa håll i världen skapat ett odlingslandskap som många värderar mycket högt. Traditionella, extensiva odlingssystem har ofta höga natur- och kulturvärden. I Sverige är en rik biologisk mångfald knuten till det varierade, halvöppna, traditionellt hävdade jordbrukslandskapet. I utpräglade jordbruksbygder är mångfalden hänvisad till landskapselement och andra småbiotoper. Åkern är ofta en monokultur. För att bevara och återskapa ett rikt odlingslandskap måste sådana förutsättningar ges att nuvarande jordbruk i alla delar av landet även fortsatt kan bestå. Utan en levande landsbygd och aktiva lantbrukare som bedriver kultur- och naturvård går mångfalden förlorad.

I ett hållbart jordbruket ska produktionsmetoderna utformas så att natur- och kulturvärdena inte missgynnas. Särskilda åtgärder behövs för att bevara känsliga biotoper som under dagens förhållande inte kan bli ekonomiskt lönsamma (ängar och hagar). Dessa innefattar såväl upprätthållande av kunskap och traditionell praxis som ekonomisk ersättning.

Med hållbart avses både ekologisk, ekonomisk och social uthållighet. Jordbruket är centralt för utvecklingen av ett uthålligt samhälle, som producent av förnybara produkter. Detta gäller främst livsmedel, men även biobränsle och an-

dra råvaror. Utvecklingen inom jordbruket måste gå hand i hand med samhällets övriga omställning.

Jordbruket bör, liksom övriga samhället, komma bort från beroendet av ändliga energikällor. Biobränslen är då ett alternativ som i vissa fall även kan produceras inom jordbruket.

I strävan mot uthållighet har man inom den ekologiska odlingen tagit viktiga steg åt rätt håll, till exempel vad det gäller kemiska bekämpningsmedel och platsbundna växtnäingsresurser. Det är samtidigt viktigt att hela jordbruket utvecklas i rätt riktning och SNF stödjer den utveckling som pågår mot mindre miljöbelastning inom hela jordbruket.

Svenska Naturskyddsföreningen anser att ett hållbart jordbruk:

- bevarar och utvecklar biologisk mångfald och ett odlingslandskap med rika natur- och kulturvärden,
- producerar livsmedel fria från föroreningar,
- bevarar produktionsförmågan hos marken,
- minimerar föroreningar till mark, vatten och luft,
- hushåller med och cirkulerar växtnäingsämnen på ett effektivt sätt,
- endast nyttjar förnybara energikällor,
- ger etiskt goda livsvillkor för både människor och husdjur,
- är solidariskt med andra människor på jorden,
- integrerar jordbruket med resten av samhället, samt
- erbjuder rimliga ekonomiska förhållanden för lantbrukaren.

4. Natur- och kulturvärden

Den biologiska mångfalden ska värnas. Odlingslandskapet är centralt för bevarandet av den biologiska mångfalden, såväl flora som fauna. Markens mikroliv är en viktig och inte tillräckligt uppmärksammas del av mångfalden.

Jordbruk och betesdjur är avgörande för bevarandet och utvecklandet av den biologiska mångfalden och ett rikt och varierat odlingslandskap. Många av våra hotade växt- och djurarter finns idag i naturbetesmarkerna. Betande djur är en förutsättning för dessa markers skötsel. Kontinuerlig hävd är nödvändig för arternas bevarande.

Även åkern är en del av odlingslandskapet. Åkerholmar, diken, träd, odlingsrösen, stenmurar, mangelgravar och andra landskapselement knutna till åkern är utomordentligt viktiga för såväl landskapsbilden som den biologiska mångfalden.

Att vårda landskapet är en angelä-

genhet som hela samhället ska ta ansvar för. Lantbrukaren ska ha ersättning för den samhällsnytta i form av biologisk mångfald och varierat odlingslandskap med dess natur- och kulturvärden (så kallade kollektiva nyttigheter) som han skapar. Kultur- och naturvärden är produkter från lantbruket likväl som livsmedel, biobränsle och andra råvaror och ska ersättas ekonomiskt.

Odlingslandskapet är också en plats för friluftsliv, rekreation och boende. Samtidigt speglar det vår historia.

Kulturväxternas och husdjurens biologiska mångfald är hotad och ska värnas. Ett hållbart jordbruk fordrar sorter som är anpassade till lokala odlingsförutsättningar. Gamla växtsorter ska tas tillvara bland annat genom aktiv odling. Lantraserna av våra husdjur ska bevaras och ges möjlighet att vara del av ett aktivt jordbruk.

5. Icke-förnybara resurser och biobränsle

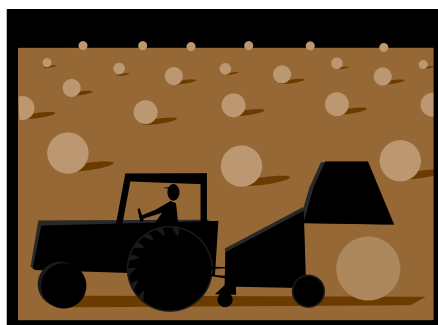
Ett uthålligt jordbruk kan inte baseras på utvinning av mineraler eller olja vare sig från ett tillgänglighetsperspektiv eller med hänsyn till föroreningar samt miljöeffekter vid uttag. Det är alltså inte bara tillgången, utan även konsekvenser av användningen, som är hinder för nyttjandet av icke-förnybara resurser. Idag är huvuddelen av jordbruket, förädlingen och distributionen helt beroende av fossil energi. Effektivisering och sparande av energi måste maximeras. På kort sikt ska andelen biobränsle öka och på längre sikt bör beroendet av fossila bränslen helt upphöra.

I ett uthålligt samhälle har jordbruket en roll som producent av biobränsle. Odling av biobränsle ska ske med hänsyn till miljön. Lika höga miljökrav måste ställas på denna produktionsform som på andra. Det är inte hållbart att öka intensiteten i livsmedelsproduktionen i syfte att frigöra åkermark för biobränsle-

produktion. Vid bedömning av ett optimalt utnyttjandet av tillgänglig areal, bör man inkludera möjligheten att ta upp ytterligare åkermark i Sverige. Konsumenternas val mellan animalier och vegetabilier ska också ingå i bedömningen av hur åkermarken utnyttjas bäst.

Odlingsmarken, såväl åker som betes- och ängsmarker, är en resurs som måste värnas. Därför får inte jordbruk eller annan verksamhet bedrivs så att föroreningar tillförs marken, till exempel tungmetaller, organiska föreningar och kemiska bekämpningsmedel. Högvärdig odlingsmark ska inte upplåtas för städer, industrier, vägar eller golfbanor. Plantering av skog på ängs-, hag- och åkermark måste upphöra.

Vatten är en gemensam, begränsad resurs som måste skyddas från föroreningar. Globalt sett är vatten den mest begränsande resursen.

6. Insatsmedel i jordbruket

6. 1

Växtnäringsämnen

SNF är kritisk till dagens sätt att använda konstgödsel eftersom det leder till negativa miljöeffekter och ett icke hållbart produktionssystem. Bedömningen av konstgödselanvändningen måste göras från fall till fall och omfatta hänsyn till grödor och andra organismer, samt påverkan på vatten, mark och luft. Konstgödselanvändning permanentar systemfelet inom jordbruket (se s. 6) Användning av lättlösliga mineralgödselmedel kan påverka markens mikroliv negativt. Dessutom följer föroreningar med konstgödseln och framställningen baseras ofta på fossila bränslen. SNF anser att detta inte är resurseffektivt jämfört med att nyttja naturens förmåga att binda kväve genom kvävefixerande baljväxter.

En god balans mellan växtodling och animalieproduktion ger möjlighet att eliminera behovet av konstgödsel. I enskilda situationer när speciella växtnäringsämnen saknas i marken kan tillskottsgödsling fordras.

Genom miljörelevanta avgifter på kväve och fosfor stimuleras utvecklingen av effektivare metoder. Avgiften kan

användas för forskning, utbildning och rådgivning för jordbrukets miljöanpassning eller återföras till näringen för att stödja miljöåtgärder.

Användning av stallgödsel ska också ske utifrån ett kvalitets- och resurstänkande. Lagring och spridning av gödsel ska ske så att förlusterna av växtnäringsämnen till vatten och luft minimeras. Om djuren får till exempel antibiotika och tillväxthormoner i fodret kan rester finnas i stallgödseln och påverka markmikrolivet negativt. Samma problematik finns vid utnyttjande av människors urin och fekalier, så kallad folkgödsel, eller annat organiskt material, där rester av mediciner kan förekomma.

Det är önskvärt att återföra växtnäringsämnena i restmaterial från livsmedelsindustrin, humanurin och fekalier till jordbruket. Återföringen får inte resultera i ackumulering i marken av tungmetaller, organiska ämnen eller andra föroreningar. Detta blir möjligt först när godtagbara systemlösningar har införts.

6.2

Kemiska medel

Förekomsten av föroreningar i produkter, mark, vatten och luft är ett allvarligt problem i hela världen. Resthalternas inverkan på ekosystemen och människors hälsa varierar från akut giftighet till ännu okända effekter. Resterna har ökat i takt med att det kemikalieberoende jordbruket har brett ut sig i världen.

SNF anser att användningen av kemiska bekämpningsmedel ska upphöra. Föreningen har samma grundläggande inställning till användning av kemiska medel på åkern som till användning av antibiotika i djurhållning. Det är på sin höjd fråga om tillfällig medicinering och inte systematisk användning. Man ska inte utforma produktionssystem som bygger på regelbunden användning av kemiska medel.

Idag kan man finna spår av kemiska bekämpningsmedel i våra livsmedel, mark, vatten och luft. Allt eftersom analystekniken utvecklas hittas fler res-

ter. Därför måste försiktighetsprincipen råda vid val av regleringsmetod av ogräs och skadegörare. Detta gäller även biologiska bekämpningsmedel.

Ogräs, skadedjur och dylikt är delar av samma ekosystem som de odlade växterna. Det handlar om att hitta rätt balans mellan nyttoväxterna och de mindre önskade. Detta bör i princip alltid ske genom val av växtföljd och sorter, samt genom användning av mekanisk bekämpning och inte genom kemisk bekämpning.

I utvecklingen mot mindre miljöbelastning i jordbruket ska minskningen av kemiska bekämpningsmedel vara reell, det vill säga arealen obesprutad mark ska öka och antalet doser minska. Enbart en minskning i mängd aktiv substans till följd av till exempel övergång till lågdos-medel är inte tillräcklig. I de undantagsfall kemisk bekämpning används måste det minst giftiga preparatet väljas.

7. Djur i ett uthålligt jordbruk

SNF anser att djurhållning och avel ska ske med uthållighet som mål och under etiskt goda former där hänsyn tas till djurens naturliga beteende. Djuren måste få tillgång till det utrymme de behöver för att tillfredsställa sina specifika naturliga behov, till exempel beta, böka eller sandbada. Djur ska ha tillfälle till avskildhet när de ska föda.

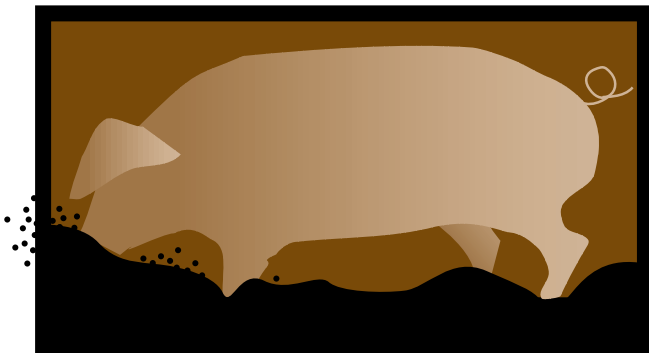
Djur ska äta den mat som de är anpassade för, det vill säga nötkreatur ska huvudsakligen äta grovfoder som hö och ensilage. Foderstaterna bör optimeras med avseende på utnyttjande av protein för att minimera kväveinnehållet i gödseln.

Djur ska få fullvärdiga foder fria från tillsatser, som tillväxthormoner och antibiotika, samt föroreningar som tungmetaller. Medicinska preparat ska enbart användas vid sjukdom enligt veterinärs ordination och får ej använ-

das i förebyggande eller tillväxthöjande syfte. Att genom mediciner pressa produktionen hårt på bekostnad av djurens hälsa är inte förenligt med god etik. Förebyggande antibiotikabehandling innebär att användningen blir så omfattande att hälsorisker för människor kan uppstå.

Djurhållning och slakt måste bedrivas med respekt för det levande djuret. Vid slakt ska avlivningen ske omedelbart och utan att djuret blir stressat. Djur ska inte transporteras långa sträckor.

Avelsarbete ska ske under etiskt goda former och syfta till friska djur, som kan vara produktiva under hela sin naturliga livslängd. Framtagning av raser som Belgian Blue eller användning av metoder som kloning är oförenliga med denna målsättning.

8. Aktörer

8.1

Samhället och politiken

Den jordbrukspolitik som Sverige har fört alltsedan andra världskriget har främst haft billiga livsmedel, självförsörjning, rationalisering, produktionsökning och lönsamhet som mål, snarare än hållbarhet. Samma mål har styrt EU:s gemensamma jordbrukspolitik, (the Common Agricultural Policy, CAP), vilken Sverige är delaktig i sedan 1995. Den förda jordbrukspolitiken har skapat odlingssystem med påtagliga negativa miljöeffekter och stora produktöverskott. Överskotten exporteras ofta med subventioner, vilket pressar ner världsmarknadpriset. Det blir därför svårt för bönderna i Syd att konkurrera på lika villkor och bygga upp ländernas egen långsiktiga livsmedelssäkerhet.

CAP är dyrt. En mycket stor del av EU:s budget går till jordbruk. Konsumenterna betalar för maten både över skattsedeln och direkt i butiken. Största delen av EU:s jordbruksbudget betalas ut som stöd till odling av spannmål, oljeväxter och proteingrödor, samt bidrag till djurhållning. Enbart några procent går till miljöåtgärder. SNF anser att lantbrukaren istället för att få bidrag, ska ha betalt för sina produkter, vare sig det är livsmedel, biobränsle eller natur- och kulturvärden. Detta fordrar dock att varje del i livsmedelsproduktionen tar ansvar för sin miljöpåverkan och bär miljökostnaderna (principen om förorenarens betalningsansvar tillämpas).

Miljöstyrmedel, till exempel avgifter, ska användas i större utsträckning och krav på bästa kända teknik införs även i jordbrukssektorn. Dessutom bör försiktighets- och substitutionsprincipen vara styrande vid jordbrukspolitiska beslut.

Jordbruket har små möjligheter att förändras mot uthållighet om inte det övriga samhället går samma väg. Utvecklingarna kan inte separeras. SNF menar att samhället ska erbjuda långsiktigt stabila villkor för jordbruket och undvika snabba förändringar vad gäller skatter och andra villkor. Lantbruksföretaget är beroende av de biologiska förutsättningarna på fastigheten. Det är inte möjligt att fritt välja eller snabbt byta produktionsinriktning. Detta är något som skiljer jordbruket från många andra näringar.

Livsmedelsproduktion ska i första hand ske nära konsumenten. Vårt jordbruk är samtidigt en del av den globala livsmedelsförsörjningen och hänsyn ska därför tas till konsekvenser för livsmedelssäkerhet och miljö i andra delar av världen.

Jordbruket ska ha ekonomiska, sociala och kulturella förhållanden som möjliggör en utveckling av uthålliga system.

För att gynna utvecklingen av hållbara produktionsmetoder, bör miljömässigt motiverade prisskillnader fin-

nas mellan konventionella och alternativa produkter. Principen om att förorenaren betalar ska tillämpas. Detta gäller givetvis även vid utvecklingen av biobränsleproduktionen. Dessutom ska

marknader skapas och forskningsresurser satsas. Åtgärder behövs till exempel inom skatte- och jordbrukspolitik för att inte missgynna de hållbara alternativen.

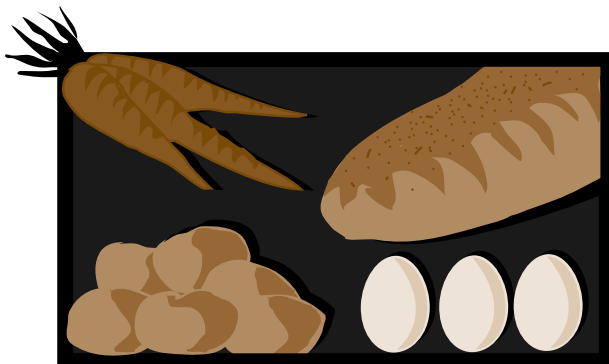
8.2

Lantbrukaren och näringen

Lantbrukaren är den centrale aktören i arbetet mot hållbara system och har därför ett stort och viktigt förändringsarbete att utföra. Lantbrukaren har ett ansvar att förvalta jorden och producera under etiskt acceptabla former.

Lantbruksnäringen har ett ansvar för att skapa möjligheter för utveckling av hållbara jordbrukssystem, exempelvis

genom att sprida information om hållbar produktion eller genom att koordinera, tillämpa och föra ut forskningsresultat. Det är också viktigt att lantbruksnäringen skapar ett gott miljösamarbete med detaljhandeln och offentliga upphandlare. Näringsen måste tillgodose den efterfrågan på ekologiska produkter som finns och skapa nya marknader.

8.3

Konsumenten och handeln

Konsumenterna har stora möjligheter att förändra produktionen genom att välja produkter med minsta möjliga miljöpåverkan. Detta fordrar dock kunliga konsumenter och produktinformation i form av miljö- och kvalitetsmärkning. All miljömärkning bör grunda sig på oberoende certifiering av tredje part. Det finns tre oberoende miljö-

märkningar av betydelse i Sverige; Bra Miljöval, Svanen och KRAV. KRAV är miljömärket för mat. Annan märkning som skulle tjäna konsumentens syfte är ursprungsmärkning och märkning av genmodifierade livsmedel. Starka konsumentorganisationer behövs för att driva konsumentfrågorna. Konsumenterna är delaktiga i ansva-

ret för utvecklingen av ett långsiktigt uthålligt jordbruk. Att säsongsanpassa sina matvanor är en del av ansvarstagandet. Konsumenterna kan inte heller fortsätta att öka sin animaliekonsumtion då det i hög grad är just animalieproduktionen som ger växtnäringsläckage och är ineffektiv från energisynpunkt. Köttkonsumtionen bör minska. För att gynna den biologiska mångfalden och vara resurseffektiv bör man välja kött från betande djur.

Handeln ska ge konsumenterna möjligheter att välja miljövänliga produkter.

En lokal matproduktion kan vara angelägen ur många aspekter. I somliga

fall ger det minskade transporter, i andra fall ger det arbetstillfällen. Gemensamt är dock att matens identitet stärks. Maten blir inte en anonym vara utan har ett ursprung och andra värden än bara smak, pris och näringsvärde. Människors känslomässiga bindning till landskapet, hembygden, och så vidare kan manifesteras genom maten. Vikten av närodlat mat måste bedömas utifrån dess samlade effekter.

Kommuner, landsting och andra offentliga aktörer bör utnyttja möjligheterna i lagen om offentlig upphandling och utforma miljökriterier vid livsmedelsinköp.

Ordlista:

CAP – the Common Agricultural Policy, EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

Försiktighetsprincipen – man ska vidta miljöskyddande åtgärder redan vid misstanken om skadlig verkan och inte vänta tills dess att denna är konstaterad.

Kollektiva nyttigheter – är ett gemensamt begrepp för produkter (till exempel öppet landskap och biologisk mångfald) som gagnar hela samhället, men som inte kan köpas och säljas på en traditionell marknad.

PPP – Polluter Pay's Principle, principen om att förorenaren betalar för den miljökada han åsamkar.

Syd – länderna i tredje världen.

Utbytesregeln – man ska alltid använda den minst riskabla om flera substanser eller metoder står till buds.

Öst – länderna i det forna Östeuropa.

Svenska Naturskyddsföreningen

Box 4526, 116 91 Stockholm. Tel. 08 • 702 65 00, fax 08 • 702 08 55. Hemsida: www.snf.se

Varunr. 9392